

inte se någon kragagam som var vår högsta dröm. Man kan inte få allt.

Nästa anhalt var Stradbroke Island som ligger precis utanför Brisbane. Vi fick vid informationen reda på att det på ön fanns en tam, men vild varan som matas varje dag vid den lokala puben. De sade också att det fanns gott om varaner och ormar på ön. Våra förhoppningar tog återigen ett språng. Vi gjorde två rejäla skogspromenader men såg endast en kopparsvansskink (*Ctenotus taeniolatus*) och något som var alldeles för snabbt för att kunna artbestämmas trots att informations-skyltar skröt om att det skulle finnas 16 ormarter på ön. Näväl, vi fick nöja oss med att på håll få se flera delfinflockar hoppa i surfvägorna. Varanen på den lokala puben var tyvärr överkörd, så vi blev tvungna ta en gravöl.

Väl tillbaka i Brisbane så gick vi på en regnskogsdjurpark, Gondwana, som ligger mitt i centrum. Det var en välinredd park men beredde inget direkt nytt förutom lövsvansgecko (*Phyllurus cornutus*) och en stubbsvansskink (*Trachydosaurus rugosus*), men de hade många av de reptilarter som vi sett i den förra parken. I parken precis utanför fann vi tre skäggagamer (*Pogona barbata*) och en östlig vattenagam (*Physignathus lesueurii*) som låg och solade vid de konstgjorda dammarna. Efter en kort promenad till Brisbanes botaniska trädgård fann vi ytterligare fyra vilda välnärda skäggagamer som vi beundrade på nära håll. De var tämligen orädda men fällde ut sitt ståtliga skägg och väste med öppen mun så fort vi kom närmare än några decimeter. I mitt tycke är det fantastiskt med en storstad som Brisbane som har reptillivet på farstustrappan.

Nu hade flera önskningar och några upplevelser som vi inte kunnat drömma om gått i uppfyllelse så det var dags att resa till Sydney för att uppleva storstadsliv och glömma reptiler för en kort stund.

Fynd av sandödla *Lacerta agilis* (Linnaeus 1758), och hasselsnok, *Coronella austriaca* (Laurenti 1768).

Mikael Norström, Mickelsbergsv. 78, 12950 Hägersten, 08-97 41 72

Leif Westrin, Ejderiv. 18, 12349 Farsta, 08-724 94 20

Under några endags- och tvådagarsexcursioner sommaren 1996, ägnade sig undertecknade med att inventera sandödla och hasselsnok i främst Östergötland, Småland och Södermanland.

Vi blev inspirerade av TSiÖ:s inventering av sandödla och hasselsnok 1994. En annan orsak till att vi inventerade var att försöka göra återfynd av sandödla i den lilla byn Halsebo utanför Åtvidaberg. I Halsebo påträffade Westrin sandödla i början av 1960-talet. Trots våra två försök på platsen kunde vi ej notera arten. Vädrets makter ville annorlunda. Nedan följer en lista på våra fyndlokaler för sandödla och hasselsnok.

***Coronella austriaca*, hasselsnok, slätsnok**

Åtvidaberg, Östergötlands län, kraftstationen. En mulen morgon vid notiden, vid en temperatur av ca 15°C den 20 juli påträffades två aktiva adulta hanar ca 300 m från varandra. Den ene i kanten av blockrik blandskog, den andre på gräsbevuxen sprängstenmark intill ett järnvägsspår. Den senare slingrade sig snabbt mellan stenarna.

Vår erfarenhet är att man ofta finner exponerade hasselsnokar vid mulet väder med relativt låg temperatur. Arten påstås vara mycket "värmeälskande". Troligt är dock att hasselsnoken ej är speciellt värmeälskande. Att den ej påträffats nordligare än Uppland beror säkert på dess

levnadslätt. Hasselsnoken är thigmoterm vilket betyder att den värmer upp sig under redan uppvärmda föremål. Ett sådant beteende kan betyda att ormen endast kan bebo områden där solstrålarna under en längre tid orkar värma upp den sten, pappskiva, plåtbit, etc. under vilken ormen ligger. Saken kan diskuteras djupare.

Ett annat påstående är att hasselsnoken ofta ligger utsträckt uppe i buskar. Vad kommer detta påstående ifrån? I ett flertal böcker finns illustrationer på just detta fenomen. Svaret är troligen att fotografen, för att slippa böja sig, lagt upp ormen i busken. Eller så har nämnda fotograf tittat i någon naturskrift och härmat dess bilder. Förmodligen går hasselsnoken sällan eller aldrig upp i lövverket, inte ens för att jaga. På födolistan står främst reptiler, helst kopparödlor (*Anguis fragilis*), även om näbbmöss ibland ej tycks ratas (Ragnar Enderlein, personligt meddelande). Vi har aldrig lyckats få svenska hasselsnokar att äta någon form av varmblodiga ryggradsdjur.

Ca 5 km nordost Eds bruk, Västerviks kommun, Kalmar län. Samma dag vi besökte ovannämnda lokal, tog vi en avstickare från E22-an. Vårt intresse föll för ett område med kuperad, örtrik ängsmark. Med hjälp av kikare kunde vi visuellt beta av omgivningen. Plötsligt fick vi i sökarna två stycken gravida kopparödlehonor solandes på en mindre avstjälpningsplats för diverse bråte. Vi undersökte lokalen närmare och fann omedelbart en juvenil, ca 25 cm lång hasselsnok. Ormen låg under en liten masonitskiva.

Sjöskogen, Närkevarn, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Terrängen här är omväxlande. Blandskog och frodiga ängsmarker. Den 3 aug. besöktes detta lilla sommarstugeområde. I solsken på en grusväg med intilliggande småhus ringlade en adult hasselsnokshona. Några stugägare tillfrågades och det visade sig att en person hade, vid kontroll av en husgrund, påträffat en hasselsnok. Den 10 aug. i likaledes soligt väder fann vi ytterligare en hasselsnok, hane, på praktiskt taget samma ställe på nämnda grusväg. Kanske är det här fråga om en "genomfartsled" mellan födosöksmarker.

Snäckevarp, Valdemarsviks kommun, Östergötlands län. Sen, mulen eftermiddag den 30 juli. Även här påträffades en hasselsnokshane i färd med att ringla över en asfalterad, relativt trafikerad väg. Sommarstugeområde med tallhed och ängsmark.

Gusum, Valdemarsviks kommun, Östergötlands län. Den 31 juli. Mulet och regnstänk. Strax söder om Gusum finns en mindre övergiven grustäkt med omgivande bergig gran- och tallskog. Platsen utnyttjas olovligt att slänga bl.a. förbrukade vitvaror. Under en avlång aluminiumplåt i högt gräs låg en gravid hasselsnokshona.

Tillägg: ca 200 m nordost Nytorp, Huddinge kommun, Stockholms län. Ett noterbart fynd av hasselsnok, hane, gjordes här av Norström den 12 juni 1992. Terrängen är ängsmark med intilliggande barrskog, några hundra meter från sjön Gömmaren.

Lacerta agilis, sandödla

Ulvsdal, Västerviks kommun, Kalmar län. Fuktig ängsmark på sandgrund med intilliggande blandskog. Backigt. Den 23 juni noterades en adult hona och tre juvenila sandödlor. Den vuxna honan sågs solandes bland ris och grenar ca en halv meter ifrån en skogsödla (*Lacerta [Zootoca] vivipara*). Att sandödlor och skogsödlor delar vistelseort råder det ingen tvivel om, annat står att läsa i Brehm (1930): Sandödlor och skogsödlor trivas icke på samma ställen, de dela aldrig vistelseort med varandra.

Hulta, Västerviks kommun, Kalmar län. Sandtag med större och mindre klapperstenar. Rikt solinflöde. Ljung och tallplantor. Lokalen besöktes den 29 juni och den 20 juli. Sammanlagt

påträffades ett tiotal individer varav två stycken hanar, fyra honor och resten fjolårsungar. En av hanarna hade vackert grön sidoteckning.

Spångdalen, Västerviks kommun, Kalmar län. Den 29 juni. Mindre grustäkt. Pågående igenväxning. Tre juvenila sandödlor. Två solandes intill varandra på en mindre sten.

Grustag mellan Brantsbo och Grönstorp, Valdemarsviks kommun, Östergötlands län. En sen eftermiddag den 29 juni en adult hona och en semiadult hane. Den 31 juli besöktes lokalen, varvid en grov, adult hane hittades under en rundad 100-kilos sten, i mulet väder. Sandödlans gröna färg hade changerat.

Taberg, Jönköpings kommun, Jönköpings län. Under en mulen och sval exkursionsdag med Stockholms Herpetologiska Förening besöktes Taberg den 1 maj. Den numer legendariske västeråsherpetologen Thomas Rådestad strosade omkring på de branta ravinsidorna - nära bergets topp - och råkade halka på en mindre sten. Följden blev att huvudaktören slog halvt ihjäl sig. Men under nämnda sten uppenbarade sig en häpen sandödlehona! Den 15 juli besökte Norström med familj Taberg. En adult, vacker hona och två semiadulta sandödlor påträffades ca 330 m.ö.h. Vidare fotades en fjolårsunge vid bergets fot. Hela tabergstrakten är sandig, stenig och skogig och hyser säkerligen många fina sandödlelokaler.

Larslund, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Tillsammans med Kurt Elmqvist besökte författarna lokalen den 25 augusti efter tips av Börje Flärdh. Vi fann en vuxen hona, en semiadult hane samt några mindre sandödlor. Den 8 september var Norström tillsammans med dotter Frida på platsen. denna gång påträffades ett femtontal årsungar. Området är en fin, nordlig sandödlelokal. Grusås med relativt låg tallskog, ljung och *Cladonia*-lavar.

Larslundlokalen är intressant på många sätt. Dels är det den östligaste säkra fyndplatsen på många år, dels var det länge sedan sandödlan beskrevs från Södermanland (Kärrboda norr om Närkevarn, Cyrén, 1940). I en artikel i Södermanlands Nyheter den 5 september beskrivs fynd av

Coronella austriaca, gravid hona fotograferad 960731. Fotografi av Mikael Norström.

sandödlan "utanför Nyköping" (= Larslund) som "sensationellt". Tyvärr hedras i tidningsartikeln, helt felaktigt, en oxelösundsbo för upptäckten av denna sandödlelokal. Den person som - redan för tio år sedan - på egen hand upptäckte sandödlan i Larslund är nyköpingsherpetologen Joakim Enell. Det är Enell som delat med sig lokalangivelsen.

Nävsjöns norra strandområde, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Norström fick för ett par år sedan en rapport om misstänkt sandödleobservation öster om Näveckvarn. Lokalen besöktes 1996 men gav tyvärr inga ödlefynd. I stället togs tillfället i akt att, på en anslagstavla, sätta upp en lapp med förfrågan om eventuell sandödleförekomst i Näveckvarnstrakten. Dagen efter ringer en kvinna, Laina Ericsson. Laina tror sig ha sett sandödlan vid Nävsjön (väster om Näveckvarn) den 24 juni 1996! Ödlan hade upptäckts av familjens hund och var förmodligen i färd med att lägga ägg! Dena händelse hade dessutom förevigats på fotografi!

Hela historien verkade för bra för att vara sann men undertecknade for ned till Näveckvarn och besökte damen i fråga. Döm om vår förvåning när vi blevförevisade ett fantastiskt foto på en sandödlehona! Av fotografiet och beskrivningen att döma var djuret på gång att lägga ägg. Ytterligare en sörmålandslokal kunde verifieras. Nävsjöns omgivning är dessutom mycket rik på skogsödlor. Som kurios i sammanhanget kan nämnas att Norström, på SHF:s kräldjursutställning på Aquaria, satte upp liknande förfrågan om sandödlan. 10209 besökare! Ingen svarade!

Tvårskog, Kalmars kommun, Kalmar län. Kulturlandskap med gårdsgårdar och stenmurar. I mitten av juli sågs här ca fem stycken honor. På 1960-talet utsattes denna lokal för grov rovdrift. Ett hundratal sandödlor infångades av tonårspojkar och togs hem som terrariedjur. Samtliga ödlor dog inom kort!

På senare tid har intressanta rapporter om "sandödlor" kommit till vår kännedom. Några av dessa rapporter är från relativt nordliga lokaler och är väl värda att undersökas. Tyvärr har det många gånger visat sig att allmänheten (inklusive herpetologer) ofta tar fel på skogsödlan och sandödlan.

Huruvida sandödlan förekommer på Öland har länge varit ett diskussionsämne! I tidskriften *Sveriges Natur* nr. 5 1996 finns ett fotografi på en sandödlehona på "Öland". Här har det dock insmugit sig en s.k. tryckfel i tidskriften. Denna sandödlan är fotograferad i Ljungnäs, ett par mil norr om Kalmar, Småland (Jonas Rosengren, personligt meddelande). I tidskriften *Salamandra* rapporterades sandödlan från Grankullavik, norra Öland (Winkler, 1991). Vi har även fått uppgifter som härrör sig från östra och västra Öland. Ödlesäsongen 1997 kanske kan ge ett besked i saken.

Vi tar gärna emot information om fyndlokaler gällande ovanstående arter.

Referenser

- Brehm, A. 1930. Djurens liv. Vol. 15: 324.
Cyrén, O. 1940. Sandödlan funnen vid Norrköping. *Fauna och Flora* 35: 283.
Nilsson, P. 1995. Hasselsnok, sandödlan och större vattensalamander i Östergötlands län. Inventeringen 1994 och sammanställning av övriga fynddata. Länsstyrelsen, Östergötlands län, Rapport 1995: 1.
Sveriges Natur 1996(5): 70.
Winkler, C. 1991. Die Amphibien und Reptilien im Norden der Insel Öland/Schweden. *Salamandra* 27(3): 194-212.

